

הרב קלמן מאיר בר שליט"א

¹ "באתי היום ראשון לכל בית יוסף"

[עיון בפרשיות יוסף ואחיו]

תמיהות רבות מעוררות פרשיות יוסף ואחיו, חלקן מתמקדות ביוסף עצמו, ובאחרות ננסה למצוא פשר בהנהגתן של האחים.

"והם לא הכירהו"²

נפלא בענינו היאך האחים אשר נפרדו מיוסף עת אשר היה בן שבע עשרה, לא מזהים אותו בעת אשר נפגשים הם במצרים, האם חתימת הזקן שנוספה לו אחר אשר נפרדו ממנו³, היא אשר גרמה לבל יחושו. כי זהו אחיהם בשרם?

זאת ועוד, אם אכן היו מתבוננים קמעא ביוסף ובמעשיו, כי אז ודאי היו רואים אל נכון כי יוסף אחיהם, הוא אשר העומד לפניהם, והיטיב לנסח זאת מהר"י חלוואה: "שאלה גדולה שיש בפרשה הזאת, כיון שהענין של יוסף במצרים, היה מפורסם לכל העם, שנער עברי נעשה מושל, אי"כ עשרת אחי יוסף, אם היו חוקרים ושואלים על יוסף במצרים, בטח היה נודע להם הדבר שאחיהם הוא"⁴.

גם כל התנהגותו של יוסף עמהם היתה צריכה לעורר בהם חשד, כי מה ראה לטפול עליהם עלילת מרגלים, וכי שורת ההגיון נותנת שעשרה אחים יהיו מרגלים? "בני איש נחנו, ואיך ימסור האב עשרת בניו, למיתה לשלחם לרגל הארץ, אם ימסור אחד או שנים מבניו זה אפשר, אבל עשרה זה מן הנמנע"⁵. גם בקשתו המוזרה של יוסף, שיביאו את אחיהם הקטן, ע"מ שיאמין להם: "ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם"⁶.

¹ שמואל ב', יט', כא'.

² בראשית מב', ח'.

³ רש"י שם, ועיין כתובות דף כ"ז ע"ב.

⁴ מהר"י חלוואה, מובא בתו"ש עמ' תתשע"ח אות נה'.

⁵ מהר"י חלוואה מובא בתו"ש עמ' תתשע"ז אות נג', וראה בדברי הרמב"ן מב', ט' שחשדם כמרגלים משום שהיו לבושים מלבושים מכובדים, ואמר להם יוסף שאין דרך אנשים נכבדים לבא לשבר אוכל, כי עבדים רבים להם, עיי"ש.

⁶ בראשית מב', כ'.

בקשה זו היתה צריכה לעורר בהם תמיהה גדולה, וכי מה לתביעה זו להביא את בנימין, ולחשד שמטיחים בהם כי הם מרגלים, וכי למרגלים אין אח קטן? אתמהה. האם לא התפלאו כיצד יודע האיש את גודלם וסדרם, האם כל כך מהר נטו להאמין כי נחש ינחש האיש?

האם בקיאותו בכל הלכות דת יהודית לא עורר בהם תהיה?
 "ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב "וטבוח טבח והכן". "טבוח טבח" - פרע להן בית השחיטה, "והכן" - טול גיד הנשה בפניהם"⁷.
 היאך לא צירפו עשרת האחים את כל ה"סימנא מילתא" ופרשו יחדיו את היריעה כדי לברר מי הוא העומד בפניהם? האם לא חשו שהאיש אשר אומר להם בתוך טומאתה של מצרים "את האלהים אני ירא"⁸ לא שייך לאומה זו?
 ובעיקר עלינו לברר כיצד ההינו בני יעקב שבטי-יה, למכור את אחיהם? האם שנאת האח היא זו שקלקלה את השורה?
 אם עד כה תמהנו על האחים ומעשיהם, הרי שגם על יוסף רבו התמיהות.

"ויתנכר אליהם"⁹

נתמקד בשאלתנו של הרמב"ן לפשר שתיקתו של יוסף:
 "כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים, והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואלו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברב ממון"¹⁰.
 הרמב"ן עצמו השיב על שאלה זו שעשה כן כדי לקיים את החלומות אשר חלם בארץ כנען, והעליל עליהם עלילה כדי שיביאו את בנימין לקיים את החלומות.
 "... כי בראות יוסף את אחיו משתחוים לו, זכר כל החלומות אשר חלם להם, וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון... אבל את הכל עשה יפה בעתו, לקיים החלומות, כי ידע שיתקיימו באמת..."¹¹.
 תשובת הרמב"ן עצמו דחוקה היא וקשה, וכבר הקשה עליו ר' יצחק עראמה:
 "ותמהני ממה שכתב הרמב"ן ז"ל כדי שיתקיימו חלומותיו, כי מה תועלת לו בשיתקיימו, ואף כי תהיה תועלת לו לא היה לחוטא כנגד אביו,

⁷ חולין דף צ"א ע"א.

⁸ בראשית מ"ב י"ח.

⁹ בראשית מב', ז'.

¹⁰ רמב"ן בראשית מב', ט'.

¹¹ שם, וראה בספר "שם משמאל" פר' ויגש שנת תרע"ו ד"ה ונראה. וראה שם עמ' ש"ו.

והחלומות - הנותן חלומות יגיש פתרונם!¹²

וישנאו אותו

עת אשר יורדים האחים מצרימה, לשבר אכל גמרו אומר למצוא את יוסף השרוי במצרים. אפשר שזו הסיבה שירדו הם עשרה כדי לחפשו, אכן מסתבר שיתחלקו הם למקומות שונים במצרים אשר יתכן כי נמצא הוא שם. אך מה נפלא בענינו היכן מחפשים אותו כל אחי יוסף:

"וכשאמר להם אביהם לירד למצרים, נתנו כלם דעה אחת להחזירו, אמר רבי יהודה בר סימון אף יוסף יודע היה שאחיו יורדים למצרים לשבר אכל, מה עשה? הושיב שומרים על כל הפתחים ואמר להם: ראו כל מי שיכנס לשבור אוכל כתבו שמו ושם אביו, ולערב הביאו לי פתקם. עשו כך. כיוון שבאו בני יעקב כל אחד ואחד נכנס בשער שלו וכתבו שמותם ושל אביהם, לערב הביאו פתקם לפני יוסף זה קורא ראובן בן יעקב ואחד קורא שמעון בן יעקב ואחד לוי וכן השוערים כל אחד ואחד את שלו מיד אמר להן יוסף סתמו את האוצרות ופתחו אוצר אחד ונתן שמותם לבעל האוצר, ואמר לו ראה כשיבאו אנשים אלו לידך תפוש אותם ושגר אותם לפני, עברו שלשה ימים ולא באו, מיד נטל יוסף שבעים גבורים מבית המלך ושגר בשבילם, לבקר אותם בשוק. הלכו ומצאו אותם בשוק של זונות ומה טיבן בשוק של זונות, אלא אמרו יוסף אחינו יפה תואר ויפה מראה, שמא הוא בקובה של זונות, מיד תפשו אותם והביאום לפני יוסף..."¹³

תמהים אנו האם אחר עשרים ושתים שנים שעברו, לא נותר להם לחפשו אלא במקום אפל זה? וכולם יחדיו מחפשים רק בשוק מגונה זה? האם לא יתכן כי שוהה הוא במקום אחר ועובד שם לפרנסתו ולרווחת ביתו? אין זאת אלא שברי ונהיר היה לאחים, מיהו יוסף אחיהם, וכי נשלט הוא ע"י יצרי, כמעשה הרשעים אשר הם ברשות לבם¹⁴, כך מעשיו של יוסף אחיהם, ראו אותו עושה מעשה נערו.

¹² עקידת יצחק פ' מקץ, יש בנותן טעם להביא את פרוש בעל המאסף המופיע בסוף מסכת ברכות בתלמוד הירושלמי, ותוכן דבריו הם, שיוסף סבר שלא יתכן שעשרת אחיו ירשיעו בעצה אחת למוכרו, רק בגלל קנאתם בו, ועוד שלא יתכן שהאחים לא יחשבו על אביהם הזקן להעמידו בשכול ואבל כל ימיו, ומשום כך הסיק שמאת אביו היתה זאת לענשו בממכרת עבד, על אשר גבה לבו לחשב מחשבת מלוכה, ומה שראה יוסף עת אשר היה במצרים כי אביו לא שלח לפדותו, דבר זה חיזק אצלו את ההערכה שאביו הוא אשר תיכנן כל זאת, ומשום כך לא הודיע יוסף לאביו שעלה לגדולה, כי היה זה נראה כמתגרה באביו לאמר על אפך וחמתך התנשאתי למלוך. אך אחר שחקר את אחיו והתברר לו מאת יהודה 'יצא האחד מאתי ואמר טרף טורף' או אז נגלה לו טעותו הגדולה, והבין אל נכון כי אביו לא ידע כלל מהמכירה, 'ולא יכול יוסף להתאפק' אלו תוכן דבריו ויאים הדברים עיי"ש. אך פירוש נאה זה, יש בו הרבה מן הקושי, האם עלינו לחשוף חשד שווא של יוסף באביו? והאם לא סבור שהאחים העלימו את המכירה מאביהם אוהבו? והאם על סמך ספק זה יכול היה יוסף לחרוץ את המשפט, ולנתק מגע כליל מאביו?

¹³ תנחומא פרשת מקץ פרשה ח'.

¹⁴ קהלת רבה פרשה ה', א'

"והוא נער - שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה"¹⁵.

ומכאן הסיקו לכל מהותו של יוסף, ראו הם בסימנים אלו כי אחיהם חדל אישים הוא, ידעו השבטים בנפשם את דברי חז"ל:

"אמר רבי אמי אין יצר הרע מהלך לצדדים, אלא באמצע פלטיא, ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו, מתקן בשערו, מתלא בעקיבו, הוא אומר הדין דידי, מאי טעמיה "ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו"¹⁶.

ולכך הבינו הם אל נכון כי נפל הוא ברשתו של יצר הרע, ואף יעקב אבינו חשדו בכך, שכן עת אשר יעקב יורד למצרים ונפגש עם יוסף.

"ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד"¹⁷.

אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף, ואף לא נתן ליוסף לנשקו, ובאו הסברים של חז"ל:

"העבר רצונך מפני רצון שמים, שכן מצינו ליעקב שלא נשק ליוסף, אמאי לא נשק ליה? סבר דילמא אידי דגלה אטעינייה נשי אגב שופריה... איהו בעי למינשקיה ולא שבקיה דכתיב "ויבך על צואריו עוד", היינו דכי נח נפשיה נשקיה דכתיב ויבך עליו וישק לו אמר תלתין ותשע שנין קמיה ולא נשקניה לפומיה דאבא, והשתא קברנא ליה ולא נשקניה ליה..."¹⁸.

אחר שנים כה רבות שלא נפגש יעקב עם יוסף, לא נשקו, ולא הניח ליוסף לנשקו, כי חשש בנפשו, שמא אין גופו של בנו נקי מעבירה. מעתה הסיקו האחים כי אין ראוי ואין נכון שבנינה של כנסת ישראל יושתת על יוסף, מן הנמנע הוא שיוסף יהיה הוא מאבני הפינה של כלל ישראל, למדו הם בדבר הלמד מענינו, מישמעאל אשר גורש מבית אברהם, ומעשו אשר נדחה מן הברכות ע"י מסובב הסיבות, והקישו כך אף לאחיהם ליוסף להרחיקו מבית אבא.

"בי מלכים ימלכו"

שבטי י-ה יודעים הם כי המלכות ניתנת רק למי שמראה בעצמו סימני וגיוני מלכות, רק אדם שמקיים בעצמו את המלכות רק מי שלבו ברשותו ושולט הוא במאווי וברצונותיו הוא אשר ראוי למלכות.

"ירא את ה' בני ומלך"¹⁹.

רק מי שירא ה', אשר שולט הוא בכל אבריו הוא אשר יקרא מלך, ורק מי שיקרא

¹⁵ רש"י, בראשית לז, ב'. וראה בראשית רבה פרשה ד', ז' שהיה מתלה בעקבו.

¹⁶ בראשית רבה פרשה כב', ו' משלי כ"ו יב'.

¹⁷ בראשית מ"ו, ל'.

¹⁸ מסכת כלה רבתי פ"ג, ו' - ובתרגום: למה לא נשקו סבר יעקב שמא בגלל הגלות נתעסק הוא בנשים מחמת יופיו הוא (יוסף) רצה לנשקו, ויעקב לא הניח לו, וכשמת נשקו אמר שלושים ותשע שנה הוא לפני ולא אנשקנו? ועיין ברש"י בראשית מו', ל' שפירש באנפי אחריני. מדוע יעקב לא נשקו?

¹⁹ משלי פרק כ"ד, כ"א. ועיין דברים רבה, ואתחנן ד"ה שמע ישראל.

מלך על עצמו הוא אשר ראוי לשלוט בזולתו, לכן רבנן נקראים מלכים :
 "אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרו מלכים, אמר להו דכתיב "בי מלכים ימליכו"²⁰.
 רק רבנן גבורי הכח, אשר נלחמים בעז כדי למשול על עצמם, רק יראי השם
 המושלים בכל אשר להם, הם הם המלכים האמיתיים הם אשר ראויים להתעטר בכתרה
 של מלכות.

בקש מלך כוזר מהחבר לפרט לו את מעשי החסיד אצל היהודים ענה לו החבר :
 "החסיד הוא האיש המפקד על מדינתו, הנותן לכל יושביה את לחם חקם,
 ומספק להם כל צרכם במדה נכונה, והוא נוהג בכלם בצדק, לא יעשק איש
 מהם, ולא יתן לאיש יותר ממנתו הראויה לו...".
 או אז אומר לו מלך כוזר כי שאל אותו על מעשה החסיד ולא על מעשה המושל, על
 כך השיב לו החבר :

"החסיד הוא המושל, שהרי כל חושיו וכוחותיו, הנפשיים והגופניים
 סרים אל משמעתו, והוא מנהיג אותם הנהגה מדינית ממש כמה שנאמר
 "ומשל ברוחו מלכד עיר"²¹ והוא האיש הראוי לשלט"²².
 מעתה נהיר היה לאחים, כי אין יוסף יכול לזכות למלכות הן כל מה שמכרו אותו
 אחר שדנו דין תורה, הוא משום שאין ראוי הוא למלכות עולם, רואים הם סימנים רבים,
 אך בטוחים הם כי "סימנא לאו מילתא". רואים הם דברים רבים אשר המה ראו כן
 תמהו, אך לא יוכלו להגיע לידי מסקנה כי הוא אחיהם, כי אז הרי כל מהלך חייהם הוא
 מהלך של טעות, הפסידו הם את עלמא הדיין, ויצאו נפסדים הם מעלמא דקשוט, יודעים
 הם בבירור כי מי שנכשל בזנות אינו זוכה למלכות :

"מכל השבטים יצאו שופטים ומלכים, ומשבט שמעון לא קם לא שופט ולא
 מלך, בשביל החטא שעשה זמרי בשבטים, ללמדך כמה חמורה הזנות"²³.
 כאן היה מקום טעותם, לא הכירו הם כלל את פנימיותו של יוסף עוד בעודו בבית
 אביו, לא חדרו הם בראייתם מבעד לתקון השער, לא התבוננו הם מעבר למעשה הנערות.
 זוהי תכונתו של יוסף הידוע להסתיר עצמו מעיני כל.

"והם לא הכירהו"

"וזוהי אחת מתכונותיו של יוסף ולא רק בדורו, כי אם בכל דור ודור אשר
 הוא משיח בן יוסף מכיר את אחיו, והם לא מכירים אותו, ומעשה שטן הוא

²⁰ גיטין דף ס"ב ע"א וראה בספר שיעורי דעת להרב בלוך ר"י טלז ח"ג עמ' ט'-כב'. על מדות המלוכה.
 וסיים שם: "ישיבת טלז, תעודתה היא להוציא מקרבה מנהיגי הדור, מעטים המה בדורנו הראויים
 להיות מושלים בעצמם, נעלים על סביבתם, תקיפים בדעתם המקורית שהם גווני המלוכה, ומאין
 יבואו אלו המושלים ביצרים ובסביבתם אם לא ממקום התורה והדעת?"

²¹ משלי טז', לב'

²² כוזרי מאמר שלישי ב'-ה'.

²³ ילקוט שמעוני שופטים ג', מ"ב.

המסתיר את תכונותיו של משיח בן יוסף שאין מכירין בעקבות משיחא, וגם מזלזלים בהם בעוונותינו הרבים, כי לולא זאת היה כבר קץ לצרותינו. ואילו ישראל מכירים את יוסף, היינו עקבות דבן יוסף משיחא, שהם קבוץ גלויות וכו' היינו נגאלים כבר בגאולה שלימה"²⁴.

לא הכירו את יוסף לא בביתם, ולא בבית המלכות במצרים, לא ראו את צדקו של יוסף לא בבית אבא, ולא בגלותו, סברו הם כי יוסף נכשל הוא בזנות, אך לא ידעו כי גדור הוא מכל עבירה.

"ויוסף היה במצרים וכי אין אנו יודעין שיוסף היה במצרים, אלא להודיעך צדקו של יוסף, יוסף היה רועה צאן אביו, ואע"פ שנעשה שר במצרים הוא יוסף בצדקו"²⁵.

ידעו הם כי מי שנכשל בזנות, אינו זוכה למלכות, אך לא ידעו כי דא עקא זכה יוסף למלכות. רק בגלל שהיה מלך על עצמו לכן זכה למלכות על הכלל.

"אמר רבי שמעון בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, ועל פיך ישק כל עמי. גופו שלא נגע בעבירה וילבש אותו בגדי שש. צוארו שלא הרכין לעבירה, וישם רביד הזהב של צוארו. ידיו שלא משמשו בעבירה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף. רגליו שלא פסעו בעבירה. יאתון וירכבו על קרוכין, וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה ויקראו לפניו אברך, אב בחכמה ורך בשנים"²⁶.

יוסף זכה למלכות כי היו בו גבורת הדעת ואמיצות הלב, לעמוד בכל הנסיונות, יוסף משלו נתנו לו, ממעלות רוחו וגדלות נפשו. שעל ידיהן רכש זכות למלכותו, "קדקד נזיר אחיו", אך מלכות זו של יוסף כמה פנים לה, וכפי שיתבאר.

"את אחי אנכי מבקש"

ידע יוסף בנפשו, שאין בו את כל אשר חשדו בו אחיו. חש יוסף שאין אביו נשקו, וידע היטב את סיבת הדבר, רצה הוא בכל מאודו להסביר לאביו, שאין בו מכל עבירות אלו, כי זכה הוא למלכותו כי היה זכאי לכך, רצה הוא לגלות סודו לאביו כי עמד הוא בחרוף נפש ובגבורת הדעת נגד כל הנסיונות שהיו לו, ואעפ"כ לא עשה כך.

"ויש אומרים קריוסי (מבשרי שמועות) הושיב יוסף בפלטרין, כיון שהרגישו ביעקב שחולה, באו והודיעו ליוסף, והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו, ולא נכנס אצלו בכל שעה, שאילולי שבאו אחרים ואמרו לו אביו חולה, לא היה יודע, אלא להודיעך צדקו שלא רצה להתייחד עם אביו שלא

²⁴ קול התור פרק ב' אות ל"ט, וראה שם באות ק"ג.

²⁵ לקוט שמעוני האזינו רמז תתקמ"ז, עיין רש"י שמות פרק א', ה'.

²⁶ בראשית רבה פרשה צ' ד"ה ויאמר הראה, והשווה תנחומא בראשית סימן יב'.

יאמר לו, היאך עשו בך אחיך ומקללם, אמר יוסף אני יודע צדקו של אבא, כל דבריו גזירות הן. אמר ללבן "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה"²⁷. ומתה אמי, ואני בא לומר שיקללם? יקללם ונמצאתי מחריב את כל העולם, שלא נברא העולם אלא בשביל השבטים לפיכך לא היה הולך אצל אביו בכל שעה"²⁸.

לא התייחד יוסף עם אביו, במשך שבע עשרה שנה שהיה במצרים, כדי שלא ישאלו אביו "היאך עשו בך אחיך"? ירד יעקב לבית עולמו מבלי שידע את סודו של יוסף כיצד הגיע הוא למצרים? וכל זה כדי שלא יפגעו אחיו חלילה.

כאן אתה מוצא כל שבחו של יוסף, כאן אתה מוצא את מעלתו "את אחי אנכי מבקש"²⁹, זוהי שיאה של מידת הכרת הטוב שאע"פ שעושים רע עם האדם, כיון שיצא מכך לטובה מכירים הם בטובה, וכמו שאמרו במדרש:

"דבר אחר איש מצרי משל לאחד שנשכו הערוד, והיה רץ ליתן רגליו במים, נתנן לנהר, וראה תינוק אחד שהוא שוקע במים, ושלח ידו והצילו, אמר לו התינוק: אילולי אתה, כבר הייתי מת, אמר לו לא אני הצלתיך, אלא הערוד שנשכני וברחתי הימנו הוא הצילך. כך אמרו בנות יתרו למשה: יישר כחך שהצלנתנו מיד הרועים, אמר להם משה: אותו מצרי שהרגתי הוא הציל אתכם, ולכך אמרו לאביהן איש מצרי, כלומר מי גרם לזה שיבא אצלנו איש מצרי שהרג"³⁰.

אף יוסף ידע את אשר עוללו לו האחים, אך כיון שיצא מכך בסופו של דבר תועלת, משום כך אומר להם "אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי כי למחיה שלחני אלהים לפניכם"³¹, אין בו לא טינה ולא שנאה אלא את אהבת אחיו הוא מבקש.

"כי השבע השביע את בני ישראל, למה שתי פעמים אלא הוא נשבע להם שאין בלבו עליהם, והם נשבעים לו שאין בלבם עליו"³².

יפה ביאר בעל ה"משך חכמה" את הסגולה המיוחדת של בני יוסף אשר עמלק נופל דוקא בידיהם, כי מצויינים הם במידת הכרת הטוב.

"דאמרו פרק יש נוחלין "אין זרעו של עשו נופל אלא בידי זרעו של רחל"³³, ומביא קראי דעמלק, נמצא דעמלק אינו נופל אלא בזרעו של רחל, והטעם אולי, דבמכילתא על פסוק ויבא עמלק אמר: יבא כפוי טובה ויפרע מכפויי טובה, א"כ מי הוא שעשה ושלם טובה עבור רעה יותר מיוסף, ששלם טובה

²⁷ בראשית לא'.

²⁸ פסיקתא רבתי פרשה ג', ד'.

²⁹ בראשית לז', טז'.

³⁰ שמות רבה פרשה א', לב'.

³¹ בראשית מז', ה'.

³² שמות רבה פרשה כ', יט'.

³³ בבא בתרא דף קכג', ע"ב.

עבור רעה, לכן בניו המה המנצחים את הכפוי טובה מי ששלם רעה בעד טובה"³⁴.

כאן אתה מוצא את יחודו ומעלתו של יוסף, בדאגתו הרבה לאחיו, למרות אשר עשו לו, ובשל כך זכה שבטו של יוסף להיות רצועת מרדות של עמלק. דומה שבזה אפשר ליישב את קושית הרמב"ן מדוע לא שלח יוסף להודיע לאביו, כי נמצא הוא במצרים? אכן ידע יוסף היטב, כי אם יודיע ליעקב, או-אז ישאל האב הזקן את האחים כיצד הגיע לשם בן הזקונים, ונמצא מקללם, ובשל כך חשש יוסף והעדיף לנצור בלבו את הסוד ובלבד שלא ינזקו אחיו חלילה³⁵. וממעלה זו זכה יוסף לאבהותו המיוחדת של שבט זה.

כל ישראל נקראו על שם יוסף

"אמר לו רבי יונתן, יפה אתם אומרים, אלא שמעו דבר מופלא, מהו אומר 'הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף'³⁶ - כל ישראל נקראו על שם יוסף כמו שנאמר 'אולי יחנן ה' שארית יוסף'³⁷.

תאבים אנו להבין מהי מעלתו של יוסף, שכולם נקראים על שמו, הן אמרו חז"ל "אין קורין אבות אלא לשלשה"³⁸. גם מעשיו של יוסף סימן הוא למעשה הבנים, כמעשיהם של האבות אשר סימן לבנים וכמו שאמרו חז"ל:

"בא וראה כל צרות שאירע ליוסף, אירע לציון, ביוסף כתיב 'וישראל אהב את יוסף' ובציון כתיב 'אוהב ה' שערי ציון'. ביוסף כתיב 'וישנאו אותו', בציון 'נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה'. ביוסף כתיב 'וילבש אותו בגדי שש', ובציון 'עורי עורי לבשי עזך'. ביוסף 'ואת יהודה שלח לפניו' ובציון 'הנני שולח מלאכי'³⁹.

הרי שגם יוסף נתברך במעלת האבהות וכהגדרתו של ה"אור החיים": "ומעתה הרי יוסף במדרגת אב כיעקב, ואין האב נמנה עם הבנים בגדר אחד, כמו שאין יעקב נמנה עם השבטים"⁴⁰.

³⁴משך חכמה דברים, ועיין ברש"י דברים כו', ג'. שלכן נסמכה פר' בכורים לעמלק, שכן עמלק הוא כפוי טובה, ומטרת הבכורים לומר שאיני כפוי טובה.

³⁵והראו לי כי ב"כתב סופר" פרשת ויגש כתב וז"ל: "הפשוט נראה לומר כי ירא יוסף, כי בהתוודע לאביו, כי הוא במצרים, יתגלה הדבר אחר חקירת אביו, כי מכרו אחיו אותו, ויהיו מושנאים לפניו, ולכן היה טוב לו, כי יהיה הוא במצרים אשר הוא נגד רצונו, למען לא תבא רעה לאחיו" והוא ממש כדברינו, עיי"ש.

³⁶שמואל ב' יט'.

³⁷מדרש שוחר טוב תהילים פרק ג'.

³⁸ברכות דף טז' ע"ב וברש"י שם לאפוקי שבטים.

³⁹תנחומא פרשת ויגש פרשה י', ודורשי רשומות דרשו כי "יוסף" בגימטריא "ציון".

⁴⁰אור החיים בראשית פרק מח', ו'.

הלא תראה כי מלבד אבני החושן אשר היה הכהן הגדול נושא על לבו, עוד היה נושא על כתפות האפוד החוברות לו שתי אבני שהם, שעליהם היו מפותחים שמות בני ישראל, ששה משמותם על האבן האחת, והששה הנותרים על האבן השנית. אבני השהם שעליהם היו חקוקים שמות השבטים הם הם אבניו של יוסף, לאמור שכל השבטים היו נשענים הם על אבניו של יוסף, והוא משמש להם כאב⁴¹.

ורוצים אנו להבין בינה מהי מעלת האבהות של יוסף אותה הנחיל הוא לבניו?⁴² תשובה לכך מוצאים אנו בדברי חז"ל:

"רבי שמואל בר נחמני עלה מבבל לשאול ג' דברים... מאי דכתיב "והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף" אמר רבי יונתן, מה הייתם אומרים בו בבבל? אמר לו, כך אנו אומרים, כיוון ששמעי בא אצל דוד, אמר לו מה אחיו של יוסף גמלו אותו רעה, והוא גמלן טובה, כך אני גמלתיך רעה ואף אתה גמול עלי טובה כיוסף, שגמל עם אחיו טובה שגמלו אותו רעה. אמר לו רבי יונתן יפה אתם אומרים, אלא שמעו דבר מופלא, מהו אומר "הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף" - כל ישראל נקראו על שם יוסף, כמו שנאמר 'אולי יחנן ה' שארית יוסף' אמר שמעי לדוד, כל ישראל גמלו אותך רעה, ואני יותר מכולם, וכל ישראל יושבים ומקוים מה אתה עושה, אם את מקבל אותי, כל ישראל באין ומשלימין עמך"⁴³.

אזנינו קשובות לדברי רבי יונתן שמדת אבהותו של יוסף אותה הטביע לבניו, היא במדת האחוה, ואע"פ שגמלו האחים רעה, יוסף גמלן טובה. ולכך מבקש שמעי מדוד כיון שכל ישראל קרויין על שמו של יוסף, הרי שטבועה בנו מדה זו, ומעתה אף דוד צריך לתפוס באומנתו זו של יוסף זו מעלת שבטיותו - ואבהותו של יוסף, כל אחד מהשבטים יש לו את דרכו המיוחדת, כל אחד מן השבטים יש לו את שיטתו, אך יוסף חוגר ומחבר בין כל שבטי-יה כאיש אחד.

ובכך מבארים אנו את דברי חז"ל שאמרו:

"הים ראה וינוס, ראה ארונו של יוסף יורד לים, אמר הקב"ה ינוס מפני הנס, שנאמר 'ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה' "⁴⁴.

שואפים אנו להבין את דברי חכמים וחידותם, מדוע ראיית ארונו של יוסף גרמה להים להבקע. טיבה של הסיבה שהים לא רצה להבקע הוא מפני קטרוגו של ס"מ: "והמים להם חומה שירד ס"מ ואמר לפני רבש"ע לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים, ואתה עושה להם נסים? והיה משמיע קולו לשר של ים

⁴¹ ראה ב"הרחב דבר" להנצי"ב, שמות כח', טו' שהקשה על הגמ' בסוטה דף לו' ע"ב שאמר יעקב ליוסף 'עתידין אחיך שיכתבו על האפוד ואתה ביניהם' והקשה שם מדוע אמר לו על האבני האפוד, ולא אמר לו על אבני החושן, ולדברינו מבארים הדברים.

⁴² ראה בזה בספר "פחד יצחק" לפסח מאמר מט' שכתב באופן אחר. על מדת אבהותו של יוסף.

⁴³ מדרש שוחר טוב תהילים פרק ג'.

⁴⁴ ילקוט שמעוני תהילים קיד' רמז תתע"ג.

ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען".

והקשה על מדרש זה בעל "משך חכמה" שקטרוג זה היה צריך ס"מ להשמיע במצרים, עת אשר נעשו נסים לישראל ולא למצרים, ומדוע חיכה עד עתה. ופרס לנו ה"משך חכמה" ממשנתו הבהירה.

"בהתבונן בדרכי התורה נראה, כי במצוות שמעיות כמו ע"ז ועריות יש כרת וסקילה ושאר מיתות ומלקות, לא כן בנמוסיות, מצוות כמו מחלוקת לשון הרע רכילות גזל, אין מלקות, דהוי לאו הניתן לתשלומין וכו'. אולם זה דווקא ביחיד העושה, אבל אם הצבור נשחתיך, בזה מצאנו להיפך בירושלמי דפאה, דורו של דוד כולם צדיקים היו, וע"י שהיו בהם דילטורין היו נופלים במלחמה, אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז היו, וע"י שלא היה בהם דילטורין היו יורדין למלחמה ומנצחין בו. שאם הצבור נשחתיך בע"ז ועריות, ע"ז נאמר השכן אתם בתוך טומאתם, אבל בנמוסיות ומדות, לשון הרע ומחלוקת, על זה כתוב 'רומה על השמים' כביכול סלק שכינתך מהם"⁴⁵.

בהבחנה זו שבין עבירות צבור ליחיד, ביאר ה"משך-חכמה" למה לא קיטרג ס"מ בהוציאם ממצרים, אע"פ שהיו אז מושחתיך בע"ז והפרו ברית מילה, אלא, כיוון שבמצרים היו הם באחדות אוהבים זה את זה ומלוכדים כאחד, או אז שכנה עמהם. לא כן בעמדם על שפת ים סוף ונחלקו הם לארבע כיתות ומחלוקת ביניהן, כאן מקום הקטרוג, שכיון שאין הם צבור, אפשר לדון אותם כיחידים על חטאם של ע"ז והפרת ברית מילה.

מעתה מתבארים ומאירים דברי המדרש, כאשר ראה ארונו של יוסף, ראה יוסף את אשר הטביע בבניו לעשותן לעם אחד, לחטיבה אחת הרי שבשורשם ובמהותם מלוכדים הם, או- אז הים ראה וינס. ראה שמחוברים הם זה לזה.

מעשה יוסף - סימן לגלות העתידה

מטבע טבעו לנו חז"ל: "כל שאירע לו אירע לבניו"⁴⁶, ובלשון הרמב"ן: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים"⁴⁷. כל עת אשר ירצה האדם לכלכל מעשיו ולדעת כיצד עליו לנהוג, שומה עליו לשים עיניו אל ההרים אל מעשה האבות. חז"ל קשרו לנו בין הגלות האחרונה - גלות אדום, לבין מעשה יוסף, שכן את הנאמר באיוב דרשו חז"ל בשתי פנים:

⁴⁵ משך חכמה שמות יד', כט'.

⁴⁶ תנחומא לך-לך פרשה יב'.

⁴⁷ רמב"ן בראשית יב', ו'.

"לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז"⁴⁸, לא שלותי מעשו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז בא עלי רוגזו של יוסף"⁴⁹.
ובמדרש אחר דרשו חז"ל את אותו פסוק הנאמר באיוב:

"לא שלותי מבבל, ולא שקטתי ממדי ולא נחתי מיון, ויבא רוגז באדום"⁵⁰.
הרי שחז"ל קשרו לנו בין מעשה האבות לארבעת הגליות, ואת גלות אדום האחרונה המכונה "רוגז" קשרו הם למעשה יוסף אשר גם הוא נדרש מן המילים הללו "ויבא רוגז".
אכן לכשנתבונן נמצא אפוא כי גלות אדום ודרכי גאולתה, נעוצים הם במעשה יוסף כשם שמכירת יוסף נתגלגלה בעטיה של שנאת חינו של האחים "וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם"⁵¹, אף שורשה של הגלות האחרונה נתגלגלה מחמת שנאת חינו:
"מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגילוי עריות ושפיכות דמים... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות"⁵².
כמו כן מצאנו דמיון נוסף, ככל שהגאולה קרובה ובאה לאחים טרם התגלות יוסף לאחים, החשך והקשיים מתגברים, יוסף מתנכר ומתנכל יותר ויותר לאחים, וכך הוא גם בגאולה העתידה.

"לכך היא משולה הגאולה כשחר שנאמר 'אז יבקע כשחר אורך'⁵³, ולמה נמשלה כשחר שאין לך אפילה גדולה, מאותה שעה הסמוכה לבקר"⁵⁴.
דמיון נוסף מצינו בין גאולת יוסף לגאולה העתידה, שכן כשם שבעת אשר יוסף נתוודע לאחיו, נתברר למפרע שכל הרע אשר חשדו, נהפך לטובה. והאדם עצמו אשר גזר עליהם גזירות קשות ואכזריות נהפך לטובה. כך בגאולה העתידה יתברר למפרע שכל הגזירות הרעות הם עצמם היו לטובה.
"בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים"⁵⁵.
יפה ביאר בעל ה"שפת אמת" היאך נחוש כחולמים לעתיד לבא.

⁴⁸איוב ג', כו'.

⁴⁹בראשית רבה פרשה פ"ד - על קשרים נוספים בין מעשה יוסף לגלות אדום ראה בספר "אור גדליה" פר' ויגש.

⁵⁰שמות רבה פר' כו' - על הקשר בין מעשה דינה למעשה יון עיין מעשה רקם עמ' 191 ואילך.

⁵¹בראשית לז', ד'.

⁵²יומא דף ט' ע"א.

⁵³ישעיה נה'.

⁵⁴מדרש שוחר טוב תהילים פרק יח', וראה בדברי הגר"א וסרמן הי"ד ב"קובץ מאמרים" מאמר "בעקבתא דמשיחא" שכתב: "הגאון מוילנא כותב: הגאולה נקראת לידה 'חלה וגם ילדה ציון' (ישעיה ס"א) העם העברי יולד אז מחדש, וכשם שהמכאובים - חבלי לידה - מבשרים את הלידה, והם הולכים ומתגברים במדה שהלידה הולכת וקריבה, כך גם יקדימו חבלי המשיח את הגאולה, ולקראת המשיח יחמירו מדי יום ביומו.

⁵⁵תהילים קכו'.

"במדרש נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאו מפתח לגאולתן של בנים, אתה אמרת והיה ה' לי לא-להים חייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך בלשון הזה והיה ביום כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך לעבר ומעבר לעתיד... ולכן כשיתקיימו ההבטחות אז יתברר למפרע כי הכל היה לטובה, ולכן נקרא הקב"ה בעל הנחמות, כי הנחמות של בני אדם אינם יודעים לתקן כל הצער העבר. אבל הנחמה שיהיה מהקב"ה יהיה מהופך כל הצער לטובה והגם כי אין אנו מבינים איך יהיה, אבל לעתיד נהנה ונבין זה ההיפוך לטובה"⁵⁶.

בעת הגאולה עתידה נראה כי כל מה שסברנו שהיה לרעה אך למראית עין הוא, אלא יתברר שהכל היה לטובה.

אך מכנה משותף נוסף קיים בין גאולת יוסף לגאולה העתידה, הוא המכנה החורז את כל הנאמר לעיל, כשם שגאולת יוסף, לא היתה, עד אשר יוסף מפגין אהבת רעים לאחיו "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי"⁵⁷, אף הגאולה העתידה תלויה היא באהבת חנם שתתקן את הפגם של שנאת חנם.

"ואם נחרבנו ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חנם, נשוב להבנות והעולם עמנו יבנה, על ידי אהבת חנם, היורדת מראש צורים, וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם"⁵⁸.

⁵⁶ שפת אמת פר' ויצא ד"ה במדרש.

⁵⁷ בראשית מה', ה'.

⁵⁸ אורות הקודש חלק ג' עמ' שכד'.